

Motion till riksdagen

1989/90:Ub119

av Barbro Westerholm m.fl. (fp, s, m, c, vpk, mp)
med anledning av prop. 1989/90:90 om forskning

Reellt resurstillskott till kvinnoforskningen

Bakgrund

Under de senaste hundra åren har omvälvande förändringar skett i mäns och kvinnors sociala relationer och ställning i samhället. Inom universitetsvärlden har det inneburit att andelen kvinnliga studenter ökat till att i dag utgöra hälften av de studerande. En ökande andel av kvinnorna inleder också en forskarutbildning, men alltför få genomför den.

Den kvinnliga forskaren möter fler hinder i sin verksamhet än den manliga. Hon tillhör en minoritet som inte uppmärksammas på samma sätt som hennes manliga kollegor. Kvinnliga studerande uppmuntras mer sällan än manliga att forska och kvinnor diskrimineras ofta vid tjänstetillsättningar. Manliga forskare refererar nästan aldrig eller ytterst sällan i sina arbeten till kvinnliga forskares rön. Mycket tyder på att kvinnors intellektuella prestationer genomgående bedöms lägre än mäns.

De kvinnliga studenterna/forskarna har i likhet med andra kvinnor ett större ansvar för omsorgsarbetet med barn, familj och anhöriga än männen, vilket i sin tur leder till att kvinnorna har mindre tid för forskning än sina manliga kollegor. Detta är ganska säkert en faktor som handledarna tar hänsyn till vid valet av den/de personer som han/hon satsar på.

Om den kvinnliga forskaren forskar om kvinnor är hennes situation än mer besvärlig. De flesta professorer/handledare, i synnerhet de manliga, är vanligen varken insatta i kvinnoforskningen eller intresserade av den. Fören kvinnlig doktorand som vill forska om kvinnor kan det vara besvärligt att få fotfäste inom universitetet. Vid tjänstetillsättningar kan konsekvensen för kvinnoforskarna bli att deras forskningsarbeten marginaliseras eller till och med negligeras.

För att stimulera den svenska kvinnoforskningen avsatte universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) 1978 särskilda men begränsade medel, som användes till att bygga upp en internationellt sett unik organisation, nämligen centra/fora för kvinnoforskning vid universitet och högskolor. De finns nu på åtta orter i landet (Göteborg, Linköping, Luleå, Lund, Stockholm, Umeå, Uppsala och Örebro). En ytterligare förstärkning kom genom att humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) inrättade sex forskartjänster

med inriktning på jämställdhetsforskning. Även om sådana satsningar varit väsentliga för att initiera ett nätverk för kvinnoforskningen har de ekonomiska ramarna varit minimala och är förklaringen till att svensk kvinnoforskning i ett nordiskt perspektiv är på väg att bli aktersglad.

Resurser som i dag disponeras av män överförs mycket långsamt till kvinnor. De medel som hittills tilldelats kvinnoforskningen och kvinnliga forskare motsvarar inte på långa när kvinnornas andel bland studenterna. Även om kvinnoforskningen under 1980-talet fått en organisatorisk plats inom universitetsvärlden har medeltilldelningen varit marginell, och kvinnliga forskare får i både absoluta och relativa tal mindre del av resurserna än de manliga. Därför fästes stora förväntningar vid den forskningsproposition som regeringen nu framlagt.

Propositionen

Regeringens avsikt med proposition 1989/90:90 är att öka och förbättra den vetenskapliga produktionen i Sverige. Det gäller alla forskningsområden men man framför samtidigt behovet av klara prioriteringar. Man gör också vissa prioriteringar i propositionen och framför i texten förslag till ökat stöd till kvinno- och jämställdhetsforskning. Man skriver att "Mycket återstår dock för att vår kunskap om kvinnors respektive mäns villkor på skilda områden skall bli allsidig. För detta krävs att forskning med ett jämställdhetsperspektiv på allvar bryter in i universitetsvärlden och i de enskilda disciplinerna. Regeringen anser att högskolor och medelsbeviljande organ bör ägna stor uppmärksamhet åt behovet av sådan forskning". Vidare understryks att positiva miljöer för kvinno- och jämställdhetsforskning bör skapas och vidmakthållas samt att "Det tvär- och mångvetenskapliga angreppssätt som visat sig framgångsrikt inom detta område bör utvecklas".

Man föreslår att tre professorer i kvinno- och jämställdhetsforskning inrättas den 1 juli 1991, två vid samhällsvetenskaplig fakultet och en vid medicinsk fakultet. Den ena professuren vid samhällsvetenskaplig fakultet skall avse ekonomisk forskning och den andra ett samhällsvetenskapligt ämne av betydelse för våld mot kvinnor. Professuren vid medicinsk fakultet skall vara inriktad på kvinnors specifika behov när det gäller hälsa och sjukdomar.

Man föreslår också ökat stöd till centra/fora för kvinnliga forskare och att medel avsätts till Forskningsrådsnämnden (FRN) för ett informationsprogram för jämställdhetsforskningen.

I pengar betyder detta att kvinnoforskningen får en miljon kronor av den bashöjning om en miljard kronor regeringen föreslagit till de ökade satsningarna på forskning och utveckling under perioden 1990/91 – 1992/93. Till detta kommer de 2,8 milj. kr. som frigörs genom att jämställdhetsforskningsdelegationen (JÄMFO) läggs ned samt FRN:s resurser för informationsprogrammet.

Vilka är behoven?

Vi anser att kvinnoforskningen måste förstärkas inom olika områden och med olika metoder.

Det behövs en väsentlig stabilisering av den tvärvetenskapliga forskningen och undervisningen vid centra/fora.

Det behövs forskartjänster knutna till de olika fakulteterna.

Det behövs fler doktorandtjänster.

Det behövs en professur i kvinnoforskning med inriktning mot teknik.

Det behövs undervisning i kvinnovetenskap som en oundgänglig och självklar del av kunskapsprodukt och kunskapsförmedling vid alla ämnesinstitutioner och forskningsenheter.

Kvinnoforskning måste utgöra ett prioriterat område vid forskningsråden.

Varken detta program eller propositionens målsättning går att uppfylla med de resurser som enligt regeringens förslag skall gå till kvinno- och jämställdhetsforskningen. Propositionen måste kompletteras på fyra punkter.

Det gäller:

- Resurserna till centra/fora.
- FRN:s särskilda ansvar.
- Forskning om kvinnliga forskares och forskarstuderandes villkor vid universitet och högskolor.
- Särskilda doktorand- och forskartjänster.
- En professur i kvinnoforskning med inriktning mot teknik.

Centra/fora

I propositionen föreslås att centra/fora ges en förstärkning på 1,2 milj. kr. Detta är otillräckligt om man vill uppnå en förstärkning som kommer samtliga centra/fora, till del. En väsentlig del av medlen kommer att gå till "nya" centra/fora, som tidigare inte fått medel från UHÄ.

Centra/fora har i dag en verksamhet som är mycket mer omfattande än den som beskrivs i propositionen. Centra/fora för kvinnoforskning har en nyckelroll när kvinnoforskningen skall förstärkas. De hämtar sina frågeställningar från verkligheten. De för en dialog med bl. a. kvinnojourer, kvinnliga kulturarbetare, kvinnor i facken och på arbetsplatserna.

Centra/fora fungerar inom universitetsvärlden som stöd och inspiration för ämnen och inriktningar som helt saknar kvinnoforskningsansats eller har en mycket svag sådan. De behövs också som ett nätverk för vetenskapligt utbyte för kvinnliga forskare inom discipliner som accepterat kvinnoforskningen som en inriktning.

För att centra/fora skall kunna svara mot kvinnoforskningens behov och möjligheter måste de basala resurserna förstärkas väsentligt. Centra/foras tre huvudsakliga uppgifter är:

- forskning
- undervisning
- information och kontaktverksamhet.

Forskning

Under de år som gått har en avsevärd kvinnokompetens byggts upp. Avhandlingar och forskningsrapporter har publicerats inom områden som antropologi, ekonomisk historia, historia, juridik, litteraturvetenskap, medicin, musikhistoria, rättssociologi, sociologi, teologi m.fl. Fortfarande rör det

sig dock om enstaka forskningsinsatser och det behövs en förstärkning både på bredden och på djupet. Det är viktigt att forskningen sprids också till naturvetenskaperna och teknikämnen.

Centra/fora kan bäst fullgöra sin uppgift att stimulera kvinnoforskningen om de också själva bedriver kvinnoforskning. I första hand bör centra/fora ha ansvar gentemot den forskning som inte naturligt kan knytas till speciella ämnesinstitutioner. Tvärvetenskapliga ansatser i allmänhet och kvinnoforskning i synnerhet har en tendens att falla utanför den traditionella organisationsstrukturen vid universitet och högskolor. Också för forskning om kvinnliga forskares villkor är fora en lämplig anknytning.

Mot den här bakgrunden är det nödvändigt att utveckla centra/fora till stimulerande forskningsmiljöer. Sådana kan bara byggas av intresserade forskare. För få till stånd ett fruktbart utbyte behöver ett tillräckligt antal forskare ingå i miljön. Det finns data som talar för att den "kritiska massan" för en sådan kreativ grupp är minst sex personer.

I en sådan forskargrupp bör ett par vara universitetsanknutna och ha särskilt ansvar för utveckling av forskarmiljön. Övriga forskare finansieras lämpligen via forskningsråd och fonder. Det är en fördel om forskarna åtminstone delvis har en varierande ämnesbakgrund med inriktningen mot kvinnoforskning som gemensam nämnare. För att en sådan grupp administrativt skall fungera bra fordras en föreståndare samt personella resurser för studievägledning, information och sekreterarasistans. De senare är viktiga inte minst med tanke på övriga uppgifter fora bör ansvara för.

Undervisning

Kvinnoforskningen öppnar nya möjligheter i kunskapssökandet. Alltför sällan förmedlas detta inom de traditionella ämnesinstitutionerna. I sin tvärvetenskapligt öppna och ifrågasättande form är det kanske inte ens möjligt att göra det i en ämnesuppdelad struktur.

Vid alla centra/fora har arbetet med kvinnovetenskapliga kurser inom både grund- och forskarutbildningen varit en viktig uppgift. Syftet har varit att förmedla kunskap om såväl svensk som internationell kvinnoforskning. I stor utsträckning har kurserna varit tvärvetenskapligt baserade med betydande ämnesmässig bredd. Tyngdpunkten har varierat från teknik till estetik.

Grundkurserna kan också ses som ett instrument för att rekrytera nya generationer av kvinnoforskare. Bland studenterna finns också ett stort intresse, som bör tillvaratas.

Kvinnoforskningen har trots de begränsade resurserna utvecklats snabbt och har nu en sådan omfattning att ingen längre kan behärska hela fältet. Undervisningen i kvinnoforskning behöver dessutom utvecklas i samarbete med representanter för olika ämnesinstitutioner. Samarbetet måste gälla både den tvärvetenskapliga utvecklingen och de pedagogiska formerna. Det är alltså viktigt att ta till vara kvinnoforskningens variationsrikedom. Att utveckla kurser enligt de intentionerna kräver alldeles särskilda resurser i tid och pengar.

Arbetet med att utveckla kurser inom grund- och forskarutbildningen har

kommit olika långt vid de åtta centra/fora vi har i dag. En strävan under den närmaste tiden är att utveckla ett gemensamt baskursutbud för grundkurserna inom landet som helhet. Samtidigt som kurserna skall vara likvärdiga bör de tillvarata de specifika lokala profiler som finns.

Ett minimikrav under den kommande treårsperioden för att tillmötesgå efterfrågan och tillgodose utvecklingsbehovet i kvinnovetenskap är att varje centrum/forum kan ge undervisning på åtminstone 20 poäng inom grundutbildningen och 10 poäng inom forskarutbildningen. För detta fordras lärarresurser på lektornivå.

Kursutvecklingen har också stor betydelse för rekryteringen av kvinnliga forskare och kvinnoforskare.

Information och kontaktverksamhet

Ett så tvärvetenskapligt och mångdisciplinärt område som kvinnoforskningen reser stora krav på kontaktverksamhet och information. De förstärks också av kvinnoforskningens traditionellt stora kontaktnät utanför universitetet. Från vitt skilda håll ställs frågor om aktuell svensk och internationell kvinnoforskning. Fackföreningar, offentliga förvaltningar, politiska partier, kvinnoorganisationer m.fl. ber om råd och direkt medverkan. Behovet av rådgivning och uppsatshandledning från studenter från olika ämnesinstitutioner är betydande och ökar.

Centra/fora sprider information om sin verksamhet genom "nyhetsblad". Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid Uppsala universitet har utarbetat FEMDOK, en databas/katalog över aktuell kvinno- och jämställdhetsforskning som ett viktigt hjälpmedel i informationsarbetet.

I detta sammanhang skall också nämnas Kvinnovetenskaplig tidskrift, som nu har tio år på nacken och kommer ut fyra gånger per år. Här publiceras översikter och artiklar över kvinnoforskningen inom olika fält.

Tillgång till ett eget referensbibliotek är en nödvändighet för institutioner med vetenskapliga ambitioner att sprida information till och besvara frågor från de olika frågeställarna. Med undantag för universitetsbiblioteket i Göteborg – som ansvarar för de Kvinnohistoriska samlingarna – prioriterar inte universitetsbiblioteken kvinnoforskningen. Det innebär att fora själva måste skaffa både svensk och internationell litteratur.

Ekonomi

De ekonomiska resurserna varierar mellan olika centra/fora. För budgetåret 1989/90 låg de olika foras anslag på mellan 176 000 och 625 000 kr., där UHÄ och universitet/högskola stod för merparten av stödet.

Forskningsrådsnämnden

Som ett led i den forskningspolitiska prioriteringen av kvinno- och jämställdhetsforskningen inrättades Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO) med initierande, samordnande och uppföljande uppgifter. Nu föreslår regeringen att JÄMFO avvecklas då dess uppbyggande arbete kan sägas vara slutfört. I stället föreslås att vissa medel avsätts till FRN som "skall

användas för ett informationsprogram, med möjlighet genom rapporter, seminarier m.m. sprida resultat från denna forskning”.

Överflyttandet av det centrala ansvaret för kvinno- och jämställdhetsforskningen till FRN innebär ett steg i rätt riktning, i synnerhet som FRN ”skall särskilt beakta behovet av tvär- och mångvetenskaplig forskning”. Vad som ter sig otillräckligt är om detta ansvar enbart skall omfatta information. Om regeringens förslag tas av riksdagen i nuvarande form innebär detta att ingen central instans (forskningsråd eller sektorsorgan) har som en särskild uppgift att initiera och stödja fortsatt forskning på området. Risken för en tillbakagång och svårigheter med nytillväxt synes uppenbara.

Bästa sättet att förverkliga regeringens ambitioner beträffande kvinno- och jämställdhetsforskningen torde vara att en särskild grupp inom FRN sammansatt av företrädare för forskningsområdet får till uppgift att både initiera och stödja kvinno- och jämställdhetsforskningen och informera om dess resultat.

Forskning om kvinnliga forskares och forskarstuderandes villkor

Könets betydelse för rekryteringen av forskare kringgås i propositionen. Trots att man där anser att ”det är angeläget att rekryteringen av kvinnor till forskningen ökar” och att ”kvinnorna inom forskarvärlden bör få en starkare ställning” saknas en medvetenhet och en problematisering av arbetsituationen på universiteten och högskolorna ur ett könsrollsperspektiv. En övergripande forskningsansats på detta område torde ganska naturligt falla inom centra/foras kompetensområde genom den unika erfarenhetskunskap och potential för förändring ur jämställdhetssynpunkt, som utvecklats inom dessa nätverk under åren.

Vi anser att detta forskningsbehov bör beaktas vid fördelning av forskningsmedel och att centra/fora utgör ett naturligt ställe för sådan forskning.

Särskilda doktorand- och forskartjänster

Inrättandet av de sex forskartjänsterna med inriktning på jämställdhetsforskning vid HSRF var en viktig förstärkning av kvinnoforskningen.

Den kartläggning över avslutad och pågående kvinno- och jämställdhetsforskning i Sverige som utförts genom centra/foraorganisationernas försorg (FEMDOK) visar att det utöver de områden där kompetensuppbyggnad skett (antropologi, ekonomisk historia, historia, juridik, litteraturvetenskap, medicin, musikhistoria m.m.) behövs en satsning också inom andra områden. Därför är det viktigt att det även vid de andra forskningsråden (medicinska forskningsrådet, naturvetenskapliga forskningsrådet och de nya forskningsråden m.fl.) inrättas särskilda forskartjänster med inriktning på kvinno- och jämställdhetsforskning. Till dessa tjänster bör dessutom knytas doktorandtjänster.

Professur i kvinnoforskning med inriktning mot teknik

Enligt färsk statistik från statistiska centralbyrån (SCB) finns det 1 843 professorer i Sverige. Endast 97 av dessa är kvinnor. Andelen kvinnliga profes-

sorer inom teknisk sektor torde vara minimal (statistik saknas). Riksdagen har satt upp målet om minst 40 % kvinnor i bl.a. teknisk utbildning och forskning. Vid högskolan i Luleå har man lyckats väl med rekrytering av kvinnor till teknisk utbildning. 30 % av nybörjarna på civilingenjörslinjerna är kvinnor. Däremot är andelen kvinnliga forskarstuderande 10 % och antalet kvinnliga lärare ännu färre.

Alltför få kvinnor arbetar således med forskning och utveckling inom den tekniska sektorn. Mot bakgrund av detta vore det rimligt att inrätta en professur i kvinnoforskning med inriktning på teknik. Professorskompetenta sökande till en sådan tjänst finns.

Sammanfattning

Kvinnoforskningen är under uppbyggnad i Sverige och i stark utveckling. Nya och olikartade forskningsuppgifter tillkommer i och med att fältet för kvinnoforskning vidgas och fördjupas. Resultaten har varit av stort värde för jämställdhetsarbetet och för att kunna åtgärda en rad av kvinnors problem. Mycket återstår emellertid att göra både när det gäller kvinnoforskning och villkoren för kvinnliga forskare.

Vi anser att kvinnoforskningen behöver ett betydligt större resurstillskott än det regeringen anvisat i sin forskningsproposition för den kommande treårsperioden för att kunna utvecklas i önskvärd riktning. En omfördelning inom det forskningspolitiska anslaget bör därför ske. Vi anser dessutom att regeringen under den kommande treårsperioden bör återkomma till riksdagen med ett förslag om resursförstärkning av kvinnoforskningen i enlighet med vad som anförts i motionen.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till centra/fora för kvinnoforskning,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskningsrådsnämndens särskilda ansvar,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning om kvinnliga forskares och forskarstuderandes villkor,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om doktorand- och forskartjänster samt en professur i kvinnoforskning med inriktning på teknik,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förstärkning av kvinnoforskningens resurser under den kommande treårsperioden.

Barbro Westerholm (fp)

Margareta Winberg (s)

Birgitta Hambraeus (c)

Anita Stenberg (mp)

Charlotte Cederschiöld (m)

Viola Claesson (vpk)

Britta Bjelle (fp)

Charlotte Branting (fp)

Margareta Fogelberg (fp)

Ingrid Hasselström Nyvall (fp)

Ingela Mårtensson (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Maj-Inger Klingvall (s)

Maj Britt Theorin (s)

Eva Björne (m)

Elisabeth Fleetwood (m)

Ingrid Hemmingsson (m)

Karin Israelsson (c)

Karin Starrin (c)

Berith Eriksson (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Gudrun Schyman (vpk)

Eva Goës (mp)

Ragnhild Pohanka (mp)

Birgit Henriksson (m)

Maggi Mikaelsson (vpk)

Ylva Annerstedt (fp)

Marianne Andersson (c)

Elisabet Franzén (mp)

Lola Björkquist (fp)

Margitta Edgren (fp)

Isa Halvarsson (fp)

Maria Leissner (fp)

Ulla Orring (fp)

Barbro Sundberg (fp)

Ingegerd Sahlström (s)

Karin Wegestål (s)

Ewy Möller (m)

Margareta Gard (m)

Gullan Lindblad (m)

Marianne Jönsson (c)

Karin Söder (c)

Margó Ingvarsson (vpk)

Elisabeth Persson (vpk)

Annika Åhnberg (vpk)

Anna Horn af Rantzien (mp)

Inger Schörling (mp)